

Izvorni naučni članak

UDK: 657.92:368

doi: 10.5937/ekonhor1401047J

PRIMENA TEHNIKA PRIKUPLJANJA DOKAZA U ISPITIVANJU OSNOVNIH CILJEVA REVIZIJE U OSIGURAVAJUĆIM DRUŠTVIMA

Biljana Jovković*

Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

Nezavisni revizor iznosi mišljenje o finansijskim izveštajima čija je osnovna uloga u smanjenju asimetrije informacija između menadžmenta društava za osiguranje i postojećih i potencijalnih investitora. Smanjenjem informacionog rizika prezentovanih finansijskih izveštaja, revizija omogućuje sigurnije donošenje investicionih odluka korisnika ovih izveštaja. Da bi se ostvarila ova osnovna funkcija revizije, neophodno je da revizori prikupe dovoljno kompetentnih dokaza primenom adekvatnih i relevantnih tehnika ispitivanja. Cilj ovog rada je da ukaže na specifičan položaj revizije kada je klijent osiguravajuće društvo i, s tim u vezi, na potrebu diferenciranja prioriteta pojedinačnih revizorskih ciljeva, kao i neophodnosti prilagođavanja implementiranih tehnika prikupljanja dokaza u revizorskom angažmanu kod osiguravajućeg društva, uz istovremeno uvažavanje propisanih uobičajenih procedura koje nameće profesionalna regulativa. U radu je učinjen pokušaj sveobuhvatne analize delotvornosti pojedinačnih tehnika prikupljanja dokaza za potrebe dokazivanja ostvarenosti svakog pojedinačnog cilja revizije, kao i njihova različita primenljivost kod ispitivanja pojedinih bilansnih pozicija u finansijskim izveštajima osiguravajućih društava.

Ključne reči: tehnike prikupljanja dokaza, ciljevi revizije, finansijski izveštaji osiguravajućih društava

JEL Classification: G22, M42

UVOD

Revizorsko mišljenje o finansijskim izveštajima iskazano na osnovu pukog posmatranja prikazanih iznosa i pozicija bez dokaza bilo bi ravno nagađanju, što bi imalo posledice na lica koja bi svoje odluke bazirala na jednom tako izdatom izveštaju. Značaj pribavljanja dokaza je u tome što oni ulivaju poverenje

u posao izvršen od strane revizora. Osnovne faze procesa revizije su: definisanje uslova angažmana, planiranje, ocena rizika i funkcionisanje interne kontrole, izvođenje postupaka suštinskog ispitivanja i podnošenje revizorskog izveštaja. Uslovi revizorskog angažmana su precizno definisani u pismu o angažmanu. U njemu su obuhvaćeni: cilj revizije, i obaveze revizora i klijenta. Proces revizije se nastavlja njenim planiranjem u cilju efikasnijeg i efektivnijeg obavljanja. Dokumentuje se plan i program revizije u kojima su sadržani priroda, obim i vreme obavljanja postupaka revizije. U zavisnosti od kvaliteta

* Korespondencija: B. Jovković, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Đ. Pucara 3, 34000 Kragujevac, Srbija;
e-mail: bjovkovic@kg.ac.rs

sistema interne kontrole određuje se obim testova i postupaka suštinskog ispitivanja koji će se sprovesti u postupku prikupljanja dokaza (Jovković, 2011, 94). U poslednjoj fazi, revizor izražava svoje mišljenje o finansijskim izveštajima na bazi prikupljenih dokaza. Različitost dokaznog materijala utiče na pouzdanost revizorskog izveštaja. Dokazi treba da budu dovoljni, reprezentativni i pouzdani, što je slučaj ako su oni prikupljeni primenom adekvatnih tehnika prikupljanja u skladu sa revizorskim ciljem čije ostvarenje se testira.

Predmet istraživanja u radu je, upravo, adekvatnost primene pojedinih revizorskih tehnika u procesu ispitivanja ostvarenosti osnovnih revizorskih ciljeva za pojedinačne bilansne pozicije u finansijskim izveštajima osiguravajućih društava. Revizor je naročito zainteresovan da se uveri da osiguravajuće društvo dosledno primenjuje odgovarajuće računovodstvene politike. Sledeće specifične pozicije zahtevaju posebnu pažnju revizora: rezervisanja na ime šteta, prenosne premije, matematička rezerva osiguranja života, rezervisanja za izravnjanje rizika itd. Usled visokog stepena inherentnog rizika koji je svojstven obavljanju ove delatnosti, postoji rizik neotkrivanja nekih značajnih grešaka. Iz ovog razloga revizor je obavezan da planira reviziju u osiguranju sa stavom posebnog profesionalnog skepticizma, prilagođavajući postupke pribavljanja revizorskog dokaza za sve karakteristične bilansne pozicije u osiguranju.

Cilj rada je da se utvrde prioritetni revizorski ciljevi ispitivanja za pojedine bilansne pozicije u finansijskim izveštajima kada je klijent revizije osiguravajuće društvo, i da se u skladu sa opredeljenim ciljevima na koje je stavljen naglasak u procesu revizorskog ispitivanja preporuča adekvatne i efikasne tehnike prikupljanja dokaznog materijala. Na osnovu izvršene analize ciljeva revizorskog ispitivanja i primenjenih tehnika važno je identifikovati ključne probleme kod implementacije pojedinačnih, uobičajno korišćenih tehnika prikupljanja dokaza, što će omogućiti uočavanje neophodnih modifikacija u njihovoj implementaciji.

Osnovna hipoteza od koje se u radu polazi je da primena pojedinih tehnika prikupljanja dokaza zavisi od pojedinačnih revizorskih ciljeva koji imaju različitu značajnost za pojedine bilansne pozicije kada je klijent osiguravajuće društvo. Osiguravajuća društva

su značajne finansijske institucije, pa bi odsustvo dokazivanja ciljeva revizorskog ispitivanja usled primene neadekvatnih tehnika ocenjivanja proizvelo nesigurnost u istinitost njihovih finansijskih izveštaja. U skladu sa definisanom osnovnom hipotezom, u istraživanju analiziraće se da li je primena poznatih tehnika prikupljanja dokaza u procesu revizije frekventnija kod nekih revizorskih ciljeva, ukoliko je klijent osiguravajuće društvo.

Respektujući postavljeni cilj i opredeljeni predmet istraživanja u radu se primenjuju adekvatne metode definisane tematikom istraživanja. Radi razumevanja specifičnosti revizorskog procesa u društvima za osiguranje primenjuje se komparativna analiza primenjenih postupaka i korišćenih tehnika revizije u osiguranju i drugim preduzećima. Koriste se metode dedukcije, analize, sinteze i, naročito, postupaka indukcije, pri čemu se polazi od osnovnih pojedinačnih pretpostavki u cilju donošenja opštih zaključaka. Rad je potkrepljen grafičkim prikazom strukture revizorskih izveštaja prema iznetim mišljenjima u sektoru osiguranja za 2011. i 2012.

Imajući u vidu postavljeni predmet i cilj istraživanja, kao i definisanu hipotezu, u radu se, najpre, analizira regulativa revizorske profesije u Republici Srbiji. Nakon iznošenja ključnih regulatornih zahteva, pažnja će biti usmerena na osnovne revizorske ciljeve, odnosno, osnovne tvrdnje menadžmenta, čije ostvarenje se ispituje u revizorskom angažmanu. Definisanje ciljeva revizorskog ispitivanja omogućiće razmatranje delotvornosti primenjenih tehnika prikupljanja dokaza koji potvrđuju ili osporavaju istinitost navedenih menadžerskih tvrdnji. Celokupna analiza biće zaokružena iznošenjem strukture revizorskih izveštaja prema iznetim mišljenjima u sektoru osiguranja u 2011. i 2012, što će omogućiti sagledavanje kvaliteta finansijskog izveštavanja u ovoj oblasti i mogućnosti za unapređenje revizorske profesije u budućnosti.

REGULATIVA REVIZIJE U REPUBLICI SRBIJI

Profesija revizije u Republici Srbiji uređena je Zakonom o reviziji koji je usvojen 2013. Pre stupanja na

snagu pomenutog zakona, ova oblast je bila uključena zajedno sa računovodstvom u jedinstvenu celinu koju je uređivao Zakon o računovodstvu i reviziji (Zakon o računovodstvu i reviziji, „Službeni glasnik RS“ br. 46/2006.). Stupanjem na snagu novog zakona, ove dve oblasti su razdvojene u dva posebna zakona. Prema važećem Zakonu, zakonska revizija je:

„revizija koja je obavezna za redovne godišnje finansijske izveštaje velikih i srednjih pravnih lica razvrstanih u skladu sa zakonom kojim se uređuje računovodstvo, javnih društava u skladu sa zakonom kojim se uređuje tržište kapitala nezavisno od njihove veličine, kao i svih pravnih lica, odnosno preduzetnika čiji poslovni prihod ostvaren u prethodnoj poslovnoj godini prelazi 4.400.000 eura u dinarskoj protivvrednosti. Zakonska revizija obavlja se u skladu sa ovim zakonom, drugim zakonima koji uređuju obaveznu reviziju finansijskih izveštaja kod pojedinih pravnih lica, MSR i Kodeksom profesionalne etike revizora“ (Zakon o reviziji, čl. 21, stav 1).

Društva za reviziju su i sama korisnici usluga osiguranja kod osiguravajućih društava. Naime, prema odredbi Zakona „Društvo za reviziju dužno je da se osigura od odgovornosti za štetu koju učini pravnom licu kod koga obavlja reviziju odnosno trećem licu u slučaju povrede ugovora o reviziji, odnosno povrede pravila obavljanja revizije“ (Zakon o reviziji, čl. 18.).

OSNOVNI CILJEVI REVIZIJE FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA

Opšti cilj revizije finansijskih izveštaja osiguravajućih društava, preduzeća i drugih klijenata jeste izražavanje mišljenja o tome da li su finansijski izveštaji po svim materijalno značajnim aspektima pravilno prezentovani, odnosno, sačinjeni u skladu sa definisanim okvirom finansijskog izveštavanja (Zakon o reviziji, čl. 30, tačka 3). Da bi izrazio mišljenje o istinitosti finansijskih izveštaja osiguravajućeg društva neophodno je da se revizor uveri u istinitost svih bilansnih pozicija u finansijskim izveštajima i obelodanjanja ostalih relevantnih informacija od strane menadžmenta. Prema tome, ostvarenje osnovnog cilja revizije i ispunjenje njene primarne misije postiže se dekomponovanjem opšteg revizorskog cilja na skup

izvedenih ciljeva, čijom se uspešnom realizacijom stvaraju uslovi za izražavanje kompetentnog mišljenja. Menadžment osiguravajućeg društva je primarno odgovoran za evidentiranje, obradu, sumiranje i prezentiranje finansijskih informacija (Jovković, 2010, 152). Samim tim, posebni ciljevi revizije se odnose na eksplicitne i implicitne tvrdnje menadžmenta koje su vezane za prezentirane bilansne pozicije. Tvrdnjom se smatra izjava menadžmenta data eksplicitno ili na drugi način, koja je ugrađena u finansijske izveštaje i odnosi se direktno na pravilnost prezentiranja ključnih bilansnih pozicija u tim izveštajima. Revizorskim ispitivanjima neophodno je ustanoviti ostvarenost, ili odsustvo, ispunjenja navedene tvrdnje menadžmenta. Ostvarenjem izvedenih ciljeva koji su vezani za potrebu provere pojedinačnih bilansnih pozicija, stvaraju se uslovi za ostvarenje osnovnog cilja – davanje mišljenja o istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja.

Izvedeni ciljevi revizije čije ostvarenje je neophodno dokazati prikupljenim dokazima su (Rittenberg, Schwieger & Johnstone, 2008, 152):

- postojanje ili dešavanje,
- potpunost ili kompletnost,
- prava (vlasništvo) i obaveze,
- vrednovanje ili alokacija,
- tačnost,
- razgraničenje i
- prezentacija i obelodanjanje.

Prvi izvedeni cilj revizije finansijskih izveštaja osiguravajućeg društva odnosi se na ispitivanje i dokazivanje tvrdnje menadžmenta da prezentirana imovina, kapital i obaveze društva zaista postoje, odnosno, prikazani prihodi, rashodi i dobiti ili gubici su se uistinu desili u datom obračunskom periodu. Tvrdnja postojanja dokazuje se kako za bilansne pozicije koje imaju materijalni oblik postojanja, poput osnovnih sredstava, gotovine, zemljišta, hartije od vrednosti i sl, tako i za bilansne pozicije koje su nematerijalne prirode, poput potraživanja za ugovorene premije, potraživanja za učešća u šteti od saosiguravača i reosiguravača, obaveza za štete

iz osiguranja i sl. Primenuju se različite tehnike prikupljanja dokaza u zavisnosti od toga da li imovina osiguravajućeg društva ima materijalni ili nematerijalni oblik. Obilaskom poslovnih prostorija revizor će se uveriti u postojanje građevinskih objekata, dok za uveravanje o postojanju potraživanja po osnovu premija biće neophodno tražiti potvrdu druge ugovorne strane, što znači da će se primeniti tehnika konfirmacije. Primena ove tehnike najpre zahteva uvid u ugovorena osiguranja, zatim, pregled prispelih IOS-a i slanje zahteva za konfirmaciju osiguraniku kako bi se steklo uverenje da iskazana potraživanja zaista postoje. Ova tehnika prikupljanja dokaza obezbeđuje uveravanje u ostvarenost ovog revizorskog cilja ali ne istovremeno i nekog drugog cilja poput pravilnog vrednovanja za čije ispitivanje je potrebno primeniti drugu adekvatnu tehniku. Navedena tvrdnja može biti pogrešno prikazana ukoliko se u iznos realizacije uključi i deo fiktivne realizacije, ili ukoliko su u vrednost bilansne pozicije uključene i transakcije koje su se desile posle isteka obračunskog perioda. Osnovna briga revizora kada analizira istinitost tvrdnje menadžmenta o postojanju ili dešavanju u osiguravajućem društvu nasuprot klijentima iz drugih delatnosti, odnosi se na mogućnost prećenjivanja salda pojedinih bilansnih pozicija kroz uključivanje bilansnih stavki koje ne egzistiraju ili uključivanje efekata transakcija koje se istinski nisu ni dogodile (iskazivanje fiktivnih potraživanja za premije, iskazivanje potraživanja za udele u šteti od saosiguravača kada takva prava ne postoje i sl. samo su neki od primera prećenjivanja bilansnih pozicija). Na računima grupe 24, osiguravajuće društvo iskazuje gotovinske ekvivalente, gotovinu, neposredno unovčive hartije od vrednosti i depozite po viđenju. S obzirom na neizvesnost nastanka rizika u osiguravajućim organizacijama nameće se potreba posedovanja značajnih novčanih sredstava kako bi bile u prilici da servisiraju svoje eventualne obaveze prema osiguranicima. Cilj postojanja je u središtu revizije salda novčanih sredstava i za testiranje njegovog ostvarenja revizor je primarno zainteresovan, dok ispitivanje ostvarenja ostalih ciljeva ima sekundarni karakter, i oni ne predstavljaju poseban problem revizoru u procesu testiranja. Jedan od osnovnih postupaka uveravanja u postojanje navedenih novčanih sredstava je prisustvovanje popisu gotovine.

Prisustvovanjem nezavisnog revizora popisu i uvidom u zapisnik komisije za popis gotovine, gotovinskih ekvivalenata i hartija od vrednosti stiču se dokazi o postojanju navedenih sredstava, kao i o eventualnim razlikama između popisnog i knjigovodstvenog stanja.

Potpunost predstavlja cilj revizije koji se odnosi na potrebu da se u finansijskim izveštajima prikažu sve ekonomske transakcije i iznosi koji su se desili u osiguravajućem društvu u periodu na koji se finansijski izveštaj odnosi. Kompletnost podrazumeva prikazivanje svih prihoda i rashoda, promena na kapitalu, obavezama i imovini koje su se dogodile u periodu izveštavanja (Eilifsen, Messier, Glover & Prawitt, 2014, 129). Dakle, menadžment tvrdi da su u bilansima uključene sve obaveze, imovina, kapital, prihodi, rashodi, gubici i dobiti. Izvođenjem primerenih postupaka, prikupljanja dokaza potrebno je dokazati da li su sve transakcije i računi koji je trebalo da budu uključeni u finansijske izveštaje zaista u njih i uključeni, kao i da ne postoji neobelođanjena imovina, obaveze ili izostavljene transakcije. Kada se vrši revizija u osiguravajućem društvu naglašena je neophodnost sticanja uverenja da bilans uspeha osiguravajućeg društva uključuje sve transakcije prodaje usluga osiguranja u obračunskom periodu, i da ne postoje izostavljene transakcije po tom osnovu. Provera tvrdnje kompletnosti usmerena je na ispitivanje postojanja eventualne potcenjenosti nekih bilansnih pozicija, odnosno, utvrđivanje da li postoji izostavljanje nekih bilansnih pozicija ili efekata nekih transakcija koje je trebalo da budu uključene u bilansne izveštaje (izostavljanje prezentiranja obaveza po osnovu odštetnih zahteva iz osiguranja, izostavljanje iskazivanja rezervisanja po raznim osnovama koja je neophodno sprovesti, itd.). Otkriti izostavljene transakcije ili delove bilansne pozicije revizorskim postupcima mnogo je teže nego testirati tvrdnju postojanja s obzirom na to da je početak ispitivanja šta treba da bude proknjiženo, a ne šta je proknjiženo. Najčešće izostavljeno obuhvatanje transakcija nema materijalni trag u evidencijama osiguravajućeg društva, a neretko ne postoji dokumentacija koja upućuje na nastanak poslovne promene. Kada je izostavljanje transakcija uočeno, onda problem tačnosti iznosa koji su trebali biti uključeni implicira netačnost tvrdnji menadžmenta o tačnosti i vrednovanju.

Ovaj cilj ima posebnu važnost u reviziji klijenata iz osiguranja, jer nekompletno prikazivanje prodaje usluga osiguranja povlači dve posledice: potcenjivanje prihoda u momentu prodaje i nastanak obaveza po štetnim zahtevima kada se ostvari rizik. Efekat negativnih posledica je dvostruk, izostanak knjiženja prihoda i nastanak rashoda nasuprot kojih ne stoje obračunati prihodi. Za dokazivanje ispunjenosti cilja kompletnosti u reviziji se koristi tehnika inspekcije dokumenata, i to u narednom obračunskom periodu, najčešće za transakcije isplate i naplate gotovine. Pregledom transakcija u narednom periodu moguće je otkriti isplate gotovine po osnovu obaveza koje nisu bile obuhvaćene na dan bilansa, a trebale su biti iskazane, ili je došlo do naplate gotovine po osnovu potraživanja od, na primer, saosiguravača, koja nisu bila iskazana na dan bilansa. Razlog pomeranja perioda istraživanja na naredni period jeste taj što u slučaju neostvarenosti cilja kompletnosti ne postoji materijalni trag u računovodstvu koji potvrđuje da postoje realni poslovni događaji koji su trebali biti obuhvaćeni u evidenciji. Usled toga, testiraju se transakcije narednog perioda, kako bi se izveli zaključci retroaktivno o postojanju potcenjenosti.

Izvedeni revizorski cilj prava i obaveze odnosi se na potrebu uveravanja revizora da je imovina vlasništvo osiguravajućeg društva, odnosno, da su obaveze dužnička obaveza društva u određenom obračunskom periodu. Osiguravajuće društvo ima iskazane depozite po viđenju i oročene depozite kod poslovnih banaka u bilansu pošto deo tehničkih rezervi drži u likvidnom obliku, pa je kod ovih pozicija prioritetno uveriti se da društvo ima pravo vlasništva nad iskazanim sredstvima. U vlasništvo depozita po viđenju kod poslovnih banaka i postojanje eventualnih ograničenja u raspolaganju i korišćenju (data založna izjava) revizor se uverava koristeći osnovnu revizorsku tehniku konfirmacije nezavisne treće strane, u ovom slučaju banke. Na osnovu dobijenih konfirmacija ukoliko su banke potvrdile revizoru iskazane iznose, može se izvesti zaključak da navedena sredstva postoje, vlasništvo su osiguravajućeg društva i tačno su iskazana. Ovim putem mogu se, istovremeno, steći uverenja u ostvarenost više ciljeva revizije. Pravo vlasništva se dokazuje i za ostale oblike imovine, na primer, za zemljište - izvodom iz katastra, za

opremu - na bazi kupoprodajnog ugovora itd. U slučaju prodaje usluga osiguranja kada osiguranik ne uplati odmah pripadajuću premiju, osiguravajuće društvo na osnovu dužničko poverilačkih odnosa nastalih po osnovu osiguranja ima pravo da iskaže pripadajuće potraživanje kao imovinu društva (Zakon o obligacionim odnosima, član 148, tačka 1). Prema učinjenim zapisnicima o nastaloj, prijavljenoj i priznatoj šteti osiguranika, po osnovu realizacije osiguranog rizika, osiguravajuće društvo ima obavezu isplate štete, pa, stoga, prikazuje po ovom poslu nastale obaveze. Tvrdnje menadžmenta o pravima i obavezama društva tangiraju samo pozicije bilansa stanja i primenom adekvatnih tehnika (konfirmacija i inspekcija dokumenata) revizor se uverava u osnovanost navedenih tvrdnji.

Tvrdnja menadžmenta o vrednovanju i alokaciji odnosi se na iskazivanje imovine, obaveza, kapitala, prihoda i rashoda u finansijskim izveštajima društva u odgovarajućim iznosima. Kada je reč o osiguravajućem društvu izuzetno je značajno da pojedini elementi finansijskih izveštaja budu pravilno vrednovani, odnosno, da ne postoje potcenjivanja ili precenjivanja bilansnih pozicija. Poseban akcenat u procesu revizije stavlja se na potraživanja iz poslovnog odnosa, koja su uključena u bilans stanja i potrebno je dokazati da odražavaju realno naplativ iznos. Područje koje revizor proverava sa posebnim profesionalnim skepticizmom jeste ispravan obračun ispravke vrednosti potraživanja koji direktno utiče i opredeljuje istinitost iskazanih potraživanja. Iskazivanje obaveza po osnovu rezervisanja za potrebe izjednačavanja obaveza društva za preuzete rizike u nizu obračunskih perioda često je prisutno i svojstveno osiguravajućim društvima, pa je važno pravilno iskazati vrednosti navedenih obaveza, kako ne bi došlo do njihovog potcenjivanja ili precenjivanja. Dugoročna rezervisanja se obračunavaju u osiguravajućim društvima sa ciljem stvaranja pokrića za preuzete rizike. Najvažniji cilj je uveriti se u njihovo ispravno vrednovanje, odnosno, da li su precenjena ili potcenjena. Potcenjivanje dugoročnih rezervisanja imalo bi za posledicu iskazivanje bolje finansijske situacije u društvu u posmatranom periodu, što bi u budućnosti moglo da prouzrokuje zapadanje društva u nelikvidnost ili nesolventnost, ako bi nastupili rizični događaji.

Kada se dugoročna rezervisanja precene, onda se stvaraju latentne rezerve u društvu, odnosno, većim obračunom rezervisanja u tekućem periodu na teret rashoda iskazuje se manji periodični rezultat od onog koji uistinu prema stvarnom stanju stvari treba da bude. Ukoliko bi se rezervisanja u narednom periodu pravilno obračunala, višak prvobitno obračunatih rezervisanja ukinuo bi se u korist prihoda što bi značilo premeštanje dela dobiti iz jednog u drugi obračunski period, odnosno, njegovo pogrešno iskazivanje u nizu obračunskih perioda. U procesu revizije o pravilnosti vrednovanja i iskazivanja dugoročnih rezervisanja za izravnjanje rizika neophodno je uveriti se iz još jednog, ne manje značajnog razloga. Naime, ova rezervisanja predstavljaju deo tehničkih rezervi osiguravajućeg društva pored prenosne premije i rezervisanih šteta. Tehničke rezerve se formiraju u svrhu zaštite interesa osiguranika i predstavljaju rezerve deponovane u pojedine propisane oblike ulaganja kako bi osiguravajuća društva u svakom momentu svog poslovanja bila u mogućnosti da odgovore na odštetne zahteve proistekle iz preuzetih rizika ugovorom o osiguranju. Osnovna tehnika koja se koristi prilikom ispitivanja vrednovanja rezervisanja jeste računaska kontrola upotrebom akturske metode obračuna datih rezervisanja. U implementaciji ove tehnike, za razliku od drugih revizorskih angažmana, neophodno je da revizor poseduje znanja iz aktuarstva, kako bi procena bila validna.

Tačnost je tvrdnja koja se odnosi na matematičku tačnost transakcija koje se evidentiraju u finansijskim izveštajima, kao i na pravilno zbrajanje i knjiženje tih transakcija u sintetičkoj evidenciji. Na primer, neophodno je uveriti se u matematičku tačnost obračuna raspodele bruto premije na deo koji se odnosi na tehničku premiju i režijski dodatak, a zatim, i raspodelu pripadajućih iznosa premije periodima trajanja osiguranja. Slično ovom, treba ispitati tačnost obračuna nastalih obaveza po osnovu šteta koje su prijavili osiguranici i koja je prijavljena a likvidirana ili prijavljena a nelikvidirana u obračunskom periodu. Posebna pažnja revizora usmerena je na ispitivanje pravilnosti: matematičkog obračuna prenosnih premija, matematičkih rezervi i rezervisanja za izjednačavanje rizika. Ispituje se da li je pravilno izvršen obračun i u propisanim oblicima evidencije obuhvaćeno rezervisanje. Najčešće se koristi tehnika računaska kontrole. Na primer, kada klijent revizije

poseduje sredstva na deviznom računu u procesu ispitivanja ove bilansne pozicije potrebno je uveriti se da su devizna sredstva pravilno preračunata u dinarsku protivvrednost i utvrđene kursne razlike pravilno knjigovodstveno obuhvaćene (Međunarodni računovodstveni standardi, 112). Postupak ispitivanja započinje uvidom u strukturu sredstava na deviznim računima, procenom sredstva u dinarskoj protivvrednosti po srednjem kursu Narodne banke Srbije (NBS) na dan bilansa, shodno odredbama zakona (Zakon o računovodstvu, člana 6. stav 5).

Razgraničenje kao cilj revizije podrazumeva da su sve transakcije koje su se desile blizu datuma periodičnog obračuna rezultata evidentirane i prikazane u periodu na koji se zaista i odnose u skladu sa zahtevom osnovnog računovodstvenog principa uzročnosti sučeljavanja pripadajućih rashoda pripadajućim prihodima. Ovaj problem je izrazito prisutan u osiguravajućim društvima s obzirom na to da postoji neslaganje između vremena zaključenja ugovora o osiguranju (trajanja vremena osiguranja) i perioda obračuna rezultata. S tim u vezi, ključni problem je utvrditi pravilnost razgraničenja naplaćene premije na pripadajuću zarađenu premiju i nezarađenu prenosnu premiju koja se odnosi na buduće obračunske periode. Pogrešna raspodela premije između zarađenog i nezarađenog dela ima za posledicu nekompletno iskazivanje prihoda u različitim obračunskim periodima što rezultira pogrešnim iskazivanjem ostvarenog periodičnog rezultata kao i pogrešno iskazivanje sume bilansa stanja ukoliko su prenosne premije kao pasivna pozicija potcenjene ili precenjene. Tehnikom inspekcije dokumenata potrebno je izvršiti analizu obračuna prenosne premije svake vrste osiguranja koje društvo ima u svom portfelju, pregled analitičke evidencije i razgraničenja premije na zarađeni i prenosni deo, te sprovedenih knjiženja u računovodstvu po osnovu izvršenog obračuna. U postupku analize uzorkovanih dokumenata, revizor će ispitati podatke na osnovu kojih je izvršen obračun, a to su: visina premije osiguranja, datum početka i isteka osiguravajućeg pokrića, broj dana trajanja osiguranja, broj dana trajanja osiguranja nakon periodičnog obračuna, visina osiguravajućeg pokrića – rizika na početku trajanja osiguranja, visina osiguravajućeg pokrića – rizika na kraju trajanja osiguranja i sl.

Cilj prezentacija i obelodanjivanje odnosi se na uveravanje da su sve komponente finansijskih izveštaja pravilno klasifikovane i opisane, kao i da su u napomenama uz finansijske izveštaje učinjena neophodna obelodanjivanja. Ukoliko postoje određena ograničenja nad imovinom ili raspolaganja pojedinim njenim oblicima, ako postoje informacije o obavezama koje mogu biti relevantne za korisnike finansijskih izveštaja, onda takve činjenice moraju biti obelodanjene. Primenom tehnike ispitivanja menadžmenta, revizor se uverava u ostvarenost prezentacije i zahtevanih obelodanjivanja i donosi odluku o zadovoljenju ovog cilja finansijskim izveštavanjem osiguravajućeg društva.

Kvalitet finansijskih izveštaja osiguravajućeg društva uslovljen je ne samo sastavljanjem izveštaja na kraju obračunskog perioda, već i samim obuhvatanjem svake poslovne transakcije u toku obračunskog perioda. Tačnije, svaka poslovna transakcija ima svoj dokumentacioni, evidencioni i izveštajni aspekt (Malinić, 1999, 153). Relevantnom poslovnom promenom smatra se samo ona transakcija koju potvrđuje dokument kao pisana isprava o njenom nastanku (Pjanić, Stojanović i Jakšić, 1994, 1277). Ispravna dokumenta, kao osnov evidencije, daju pečat ukupnom kvalitetu računovodstvenog sistema društva i predstavljaju nit koja se provlači kroz evidencioni aspekt do samog izveštavanja determinišući istinitost i objektivnost izveštaja. Izveštajni aspekt poslovnih transakcija odnosi se na potrebu sistematizacije podataka u poslovnim knjigama i njihove prezentacije u propisanim obrascima. Prema Zakonu o računovodstvu (2013, član 2, stav 1, tačka 7), osiguravajuća društva su dužna da sastavljaju godišnji zaključak koga čine: bilans stanja, bilans uspeha, izveštaj o ostvarenom rezultatu, izveštaj o tokovima gotovine, izveštaj o promenama na kapitalu, napomene uz finansijske izveštaje. Ovi izveštaji su predmet zakonske revizije i revizor daje mišljenje o njihovoj istinitosti i objektivnosti u revizorskom izveštaju, ostvarujući osnovni cilj revizije.

TEHNIKE PRIKUPLJANJA DOKAZA

Proces revizorskih ispitivanja je pažljivo planirana aktivnost koja ima za cilj određivanje aktivnosti

koje će se tokom revizorskog angažmana sprovoditi. Najvažniji parametar koji revizor tokom planskih aktivnosti treba da izrazi je revizorski rizik koji je spreman da prihvati u angažmanu. On se koristi kako bi se definisale adekvatne tehnike prikupljanja dokaza i sprovođenja postupaka ispitivanja koja će voditi ostvarenju osnovnih revizorskih ciljeva.

Tehnike koje se koriste u pribavljanju dokaza su (Whittington & Pany, 2014, 143):

- inspekcija,
- posmatranje,
- ispitivanje i konfirmacija,
- računska kontrola i
- analitički postupci.

Inspekcija (pregled) dokumenata i izveštaja sastoji se od ispitivanja izveštaja i dokumenata, bilo da su interna ili eksterna, u papirnom ili elektronskom obliku. Pregledom dokumenata revizor stiče precizna saznanja o uslovima u ugovorima koje je zaključilo osiguravajuće društvo ili odredbama polisa osiguranja koje je izdalo. Neka dokumenta predstavljaju neposredne dokaze revizije o postojanju sredstava. Na primer, dokaz predstavlja finansijski instrument kao što je akcija ili obveznica i njihovim pregledom se stiče uverenje o postojanju ovih finansijskih sredstava. Međutim, pregled ovakvih dokumenata ne može neminovno obezbediti dokaz revizije o vrednosti sredstva čije postojanje je dokazano. Tokom inspekcije revizor može proceniti istinitost dokumenata, ili možda otkriti postojanje promenjenih ili sumnjivih pozicija na samom dokumentu. Dva važna procesa ispitivanja u reviziji povezana sa inspekcijom dokumenata su potvrđivanje i traganje. Potvrđivanje uključuje izbor pozicija u finansijskom izveštaju i pregled dokumenata koji predstavljaju osnovu za knjiženja transakcija vezanih za tu bilansnu poziciju kako bi se odredila validnost i tačnost učinjenih knjiženja. Na primer, kada testira pojavljivanje prodaje usluga osiguranja revizor može odabrati transakcije u dnevniku prodaje i potvrditi transakcije pregledom polise osiguranja. Potvrđivanje je obimno korišćeno za otkrivanje precenivanja u finansijskim izveštajima.

Dakle, ovo je važna procedura u sticanju dokaza koji se odnose na tvrdnje postojanja ili pojavljivanja. U traganju revizor odabira dokumenta koja su kreirana kada su transakcije nastale i analizira da li je dokument ispravno proknjižen u evidenciji i sadržan u poziciji finansijskog izveštaja. U traganju, pravac testiranja je suprotan onom koji se koristi pri potvrđivanju, polazi se od dokumenata ka finansijskom izveštaju, tako što se rekonstruiše izvoran tok podataka kroz računovodstveni sistem. Na primer, kada testira potpunost prodaje usluga osiguranja, revizor može odabrati uzorak polisa osiguranja i pratiti transakciju tokom knjiženja u dnevniku prodaje i glavnoj knjizi. Pošto ova procedura obezbeđuje uveravanje da su podaci iz izvornih dokumenata uključeni u konačna salda računa, posebno je koristan za otkrivanje suzdržanosti u finansijskim izveštajima. Ovo je važna procedura u sticanju dokaza koji se odnose na tvrdnju potpunosti. Pregled ili inspekcija može da se koristi i za sticanje dokaza o fizički prisutnim sredstavima u osiguravajućim društvima. Pregled vidljivih opipljivih sredstava obezbeđuje revizoru neposredna lična saznanja o njihovom postojanju i fizičkom stanju. Iako pregled vidljivih sredstava, kao što je posmatranje opreme, poslovnih prostorija, transportnih sredstva itd. obezbeđuje čvrste dokaze o tvrdnji postojanja, ova procedura ne obezbeđuje dokaz o pravima društva nad sredstvima.

Posmatranje je tehnika koja se sastoji u nadgledanju procesa ili postupaka koje obavlja neko drugo lice, na primer, kod popisa zaliha. Opservacija ili posmatranje odnosi se na posmatranje postojećih načina ili postupaka izvedenih od strane drugog. Aktivnost može biti rutinski obrađena u određenoj vrsti transakcije kao, na primer, kod prijema gotovine videti da li su zaposleni izveli njihove dužnosti u saglasnosti sa politikama i procedurama kompanije. Posmatranje je posebno važno kada se stiče razumevanje interne kontrole. Kroz ova posmatranja, revizor stiče neposredna lična saznanja koja se odnose na ciljeve revizije. Revizor treba da bude pažljiv kada procenjuje pouzdanost dokaza revizije stečenih kroz posmatranje, jer je ono ograničeno usmereno u vremenu u kojem se izvodi. Na primer, kada revizor izvodi opservaciju interne kontrole, dokazi su ograničeni ukazivanjem na funkcionisanje u vremenu posmatranja, odnosno,

klijentov personal može primenjivati najbolje ponašanje u skladu sa procedurama interne kontrole kada je revizorski tim prisutan i vrši opservaciju izvođenja nekih poslovnih transakcija.

Ispitivanje je tehnika pribavljanja informacija od zaposlenih u tom pravnom licu ili od eksternih stručnjaka. Ispitivanje se sastoji u traženju informacija od dobro obaveštenog osoblja klijenta, bilo u finansijskom ili nefinansijskom sektoru. Često je dopunski izvedeno sa drugim procedurama revizije. Sprovodi se kod pribavljanja dokaza o funkcionisanju sistema internih kontrola. Kod revizije računovodstvenih procena nužno je pribaviti mišljenje ovlašćenog aktuara radi sticanja sigurnosti da su procene rezervisanja pravilno izvršene. Ispitivanje može biti formalnog (pisanog) i neformalnog (usmenog) karaktera. Veću vrednost imaju pisane izjave zbog lakšeg dokazivanja i pozivanja na njih. Odgovori dobijeni ispitivanjem mogu obezbediti revizoru informacije koje prethodno nije posedovao ili koje potvrđuju ostale dokaze. Na primer, delotvorna ispitivanja mogu upućivati revizora da označi neočekivan rizik materijalne greške, ili ispitivanje može potvrditi revizorovo razumevanje klijentove interne kontrole. Odgovori mogu obezbediti informacije koje se razlikuju značajno od drugih dokaza koje je revizor stekao. Na primer, ispitivanja zaposlenih u računovodstvenom odeljenju mogu revizoru pružiti saznanja o postojanju ignorisanja internih kontrola od strane menadžera. U tom slučaju, ispitivanje obezbeđuje smernicu za revizora da prilagodi ili izvede dodatne procedure revizije. Pouzdanost dokaza revizije stečenih ispitivanjem je pod uticajem umešnosti, poznavanja i iskustva revizora u izvođenju ispitivanja s obzirom na to da revizor analizira i ocenjuje odgovore tokom izvođenja samog ispitivanja i poboljšava sledeća pitanja prema upravo dobijenim odgovorima.

Konfirmacija predstavlja tehniku dolaženja do potvrde informacija sadržanih u finansijskim izveštajima obraćanjem trećim licima nezavisnim od društva koje je klijent u reviziji. To je proces sticanja reprezentativih informacija o postojećim uslovima neposredno od trećeg lica. Ovim dolazimo do informacija o postojanju, precenjenosti ili potcenjenosti aktive osiguravajućeg društva. Zahtev za potvrdu salda koji je proistekao iz

ugovornog odnosa osiguravajućeg društva i njegovih osiguranika, finansijskih organizacija i ostalih trećih lica sastavlja se u pisanoj formi i dostavlja trećim licima po izboru samog revizora. Kada je reč o primeni ove tehnike kod osiguravajućeg društva važno je da revizor u potpunosti kontroliše: izbor stavki koje će biti predmet potvrde treće strane, izradu zahteva za potvrdu kao i kontrolu samog procesa slanja zahteva trećim licima. Odgovor na potvrdu treća strana obavezno upućuje direktno na adresu revizora. U praksi se koriste dve vrste potvrde: pozitivna i negativna (Međunarodni standardi revizije, 215). Pozitivnom potvrdom se od treće strane zahteva dostavljanje odgovora na zahtev nezavisno od toga da li je tražena informacija tačna ili ne, tj. da li postoji potvrda traženog iznosa ili je prisutno odstupanje u iskazanom iznosu. Negativnom potvrdom zahteva se odgovor od treće strane jedino ukoliko postoji odstupanje u iskazanom iznosu. Veću sigurnost daje korišćenje pozitivne potvrde s obzirom na to da treća strana u svakom slučaju odovara na zahtev upućen od strane eksternog revizora. Potvrde se koriste u reviziji pošto je dokaz objektivn i dolazi iz nezavisnog izvora.

Računska kontrola ili preračunavanje se odnosi na proveru matematičke tačnosti dokumenata ili evidencija. Revizori obično koriste revizorske *software* za izvođenje preračunavanja za analitičke račune potraživanja i slaganje sa sumom u glavnoj knjizi. Ovo je često važna početna procedura. Na primer, revizor najpre želi da bude siguran da se pojedinosti analitike računa potraživanja za premije slažu sa stanjem glavne knjige pre nego što se odluči da koristi slanje potvrde.

Analitički postupci obuhvataju analizu značajnih pokazatelja i trendova, uključujući i istraživanje fluktuacija i odnosa koji nisu konzistentni sa drugim relevantnim informacijama ili koji odstupaju od očekivanih iznosa. Može se vršiti poređenje dobijenih izračunatih vrednosti sa vrednostima ostvarenim u prethodnim periodima, planiranim veličinama ili sa ostvarenim vrednostima drugih osiguravajućih društava. Analitičke procedure odnose se na procenu finansijskih informacija navedenih u izveštajima društva na osnovu proučavanja odnosa između finansijskih i nefinansijskih podataka. Analitički

postupci mogu se koristiti u fazi planiranja revizije, u fazi prikupljanja suštinskih dokaza i u fazi opšteg pregleda na kraju revizije. Analitičke procedure se uopšteno koriste za razvijanje očekivanja za iznose u finansijskim izveštajima i ocenu prihvatljivosti finansijskih izveštaja u tom smislu. Ove procedure se zasnivaju na pretpostavci da će se uočena uslovljenost između podataka nastaviti i ubuduće, ukoliko neke posebne okolnosti ne dovedu do promene u trendovima. Neuobičajene transakcije ili poslovni događaji, promene računovodstvenih politika, promene u poslovanju, greške i nezakonite radnje, nastanak slučajnih događaja mogu poslužiti kao primeri nastanka posebnih okolnosti koji dovode do diskontinuiteta uočeni trendova. Analitički postupci mogu biti u vidu analitičkog pregleda ili analize. Analitički pregled se odnosi na potrebu sagledavanja pojedinačne dokumentacije koja svedoči, npr. kod plasmana osiguravajućih organizacija, o sigurnosti izvršenog plasmana i predstavlja suštinsko ispitivanje ove bilansne pozicije. Analitičkim pregledom sadržaja prihoda po osnovu premije osiguranja utvrđuje se postojanje koncentracije rizika u portfelju osiguranja, koncentracija na određene geografske oblasti ili osiguranike. Analiza se odnosi na izračunavanje pokazatelja i trendova na osnovu podataka iz izveštaja osiguravajućih društava. Poređenjem dobijenih rezultata sa planiranim rezultatima prethodnog perioda ili kretanjem u grani, izvode se odgovarajući zaključci.

Zahvaljujući dostignutom stepenu razvoja informacionih tehnologija i *software-a*, moguće je primenivati mnoge tehnike prikupljanja dokaza u procesu revizije upotrebom prilagođenih *software-a* za potrebe revizije. Kompjuterski razvijene tehnike revizije (CATT) koriste *software* revizije kako bi se obavile mnoge od navedenih tehnika prikupljanja dokaza (Boynton & Johnson, 2006, 246). Dokazi mogu biti različitog stepena pouzdanosti, što zavisi od raspoloživosti dokaza, kao i od načina njegovog kreiranja, evidentiranja i korespondencije dokumenata kao što je prikazano na Slici 1.

Najpouzdaniji izvor dokaza za revizora u postupku ispitivanja finansijskih izveštaja osiguravajućeg društva pruža korišćenje tehnike potvrde s obzirom na to da osiguravajuća društva značajan iznos

<i>Najpouzdaniji</i>	<i>primeri</i>
Eksterno stvorena dokumenta poslata direktno revizoru	Bankarski izveštaji Konfirmacije
Eksterno stvorena dokumenta zadržana kod klijenta	Fakture dobavljača Izvodi banaka
Interno stvorena dokumenta poslata trećoj strani	Priznanice o uplati otpremnice
Interno stvorena dokumenta koja se nalaze kod klijenta	Kopije prodatih faktura, nabavne porudžbenice
<i>Najmanje pouzdani</i>	<i>primeri</i>

Slika 1 Uticaj kretanja dokumenata na pouzdanost dokaza

Izvor: Cosserat & Rodda, 2009, 167

sredstva drže u gotovinskom obliku radi namirenja nastalih šteta. Najmanje pouzdan dokaz pružaju dokumenta o proceni štete s obzirom na to da su interno kreirana u osiguravajućem društvu i osnov su za knjiženje najvažnijih rashoda – rashoda po osnovu naknada štete, koji su i najveći po učešću u ukupnim poslovnim rashodima.

REVIZORSKA MIŠLJENJA OSIGURAVAJUĆIM DRUŠTVIMA U REPUBLICI SRBIJI ZA 2011. I 2012.

Revizor podnosi izveštaj u kome iznosi svoje mišljenje o istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja. Mišljenje revizora može biti: pozitivno, mišljenje sa rezervom, uzdržavanje od mišljenja i negativno mišljenje (Hooks, 2011, 596).

Pozitivno mišljenje revizora je najpoželjniji oblik mišljenja kako za klijenta revizije, korisnike finansijskih izveštaja tako i za samog revizora. Izražava se kada je na bazi analize prikupljenih dokaza revizor uveren da finansijski izveštaji istinito i objektivno po svim materijalno značajnim pitanjima prikazuju finansijski

položaj društva, rezultate njegovog poslovanja, promene na kapitalu i tokove gotovine u godini za koju se obavlja revizija, u skladu su sa međunarodnim računovodstvenim standardima i zakonskim propisima. Kada revizor otkrije nepravilnosti koje po stepenu važnosti nisu bitne da bi ga opredelile da iznese mišljenje sa rezervom, ali nisu nevažne da se mogu zanemariti, iznosi pozitivno mišljenje uz skretanje pažnje na neka pitanja ili sitne propuste koje je u postupku revizije uočio. Mišljenje sa rezervom daje se za finansijske izveštaje koji su pravilno prikazani u skladu sa računovodstvenim standardima i zakonskim odredbama, osim za neke uočene nepravilnosti koje su materijalne po karakteru i bitne za donosiocice odluka – korisnike finansijskih izveštaja i revizorskog izveštaja, ali nemaju fundamentalan značaj koji bi naveo revizora da izrazi negativno mišljenje. Kada revizor poseduje više razloga za formiranje rezerve potrebno je da izvrši procenu kumulativnog efekta ukupnih nalaza koji su osnova kvalifikovanog mišljenja (Soltani, 2007, 349). Ukoliko je kumulativan efekat osnove neslaganja takav da utiče na istinitost finansijskih izveštaja, onda se neslaganja mogu okarakterisati kao fundamentalni propusti koji upućuju revizora na formulisanje negativnog mišljenja.

Kada je priroda uočenog problema takva da u potpunosti osporava upotrebljivost finansijskih izveštaja za korisnike, neslaganje se smatra fundamentalnim, a finansijski izveštaji po mišljenju revizora nepouzdanim. U slučaju fundamentalnih nedostataka, izražavanje mišljenja sa rezervom od strane revizora ne bi predstavljalo dovoljno upozorenje korisnicima revizorskog izveštaja i finansijskih izveštaja osiguravajućeg društva na neistinitosti o finansijskom i zarađivačkom položaju društva. Ukoliko je, zahvaljujući uslovima obavljanja revizorskih postupaka, prisutna neizvesnost o istinitosti nekih bilansnih pozicija o kojima revizor nema dokaze, a neizvesnost ima fundamentalan uticaj na finansijske izveštaje u celini, izveštaji se smatraju nepouzdanim, a revizor zbog nedostatka dokaza uzdržava se od iznošenja mišljenja u revizorskom izveštaju. Uzdržavanje od iznošenja mišljenja pre se odnosi na uslove izvođenja revizije nego na karakter samih finansijskih izveštaja.

Izveštaj nezavisnog revizora kada je reč o klijentu revizije iz delatnosti osiguranja specifičan je u odnosu na druga privredna društva po tome što izveštaj nezavisnog revizora mora biti strukturiran u skladu sa zahtevima Odluke o sadržini izveštaja o obavljenoj reviziji finansijskih izveštaja društva za osiguranje donete od strane NBS. Prema navedenoj Odluci

(Službeni glasnik RS, 54/2005) izveštaj o reviziji sadrži mišljenje i izveštaj ovlašćenog revizora kao i analize i priloge. Analiza uz izveštaj o reviziji sadrži: opšte podatke o društvu, analizu sistema interne kontrole, analizu vođenja poslovnih knjiga, analizu bilansa stanja, bilansa uspeha, bilansa tokova gotovine, izveštaja o promenama na kapitalu, napomena uz finansijske izveštaje, pokazatelje poslovanja društva, analizu organizacione, kadrovske i tehničke osposobljenosti društva, analizu funkcionisanja interne revizije i analizu nalaza eksterne kontrole. Razlozi za propisivanje navedene analitičnosti i prikaza analiza leži u značaju koje osiguranje ima sa društvenog aspekta i potrebe održanja neophodne finansijske discipline. Nepoverenje u finansijsko izveštavanje ovih kompanija, odsustvo potrebne kredibilitnosti informacija sadržanih u finansijskim izveštajima imalo bi domino efekat na narušavanje sigurnosti koje osiguranje treba da pruža kako u finansijskom tako i u realnom privrednom sektoru. Posmatrano globalno za sektor osiguranja u Republici Srbiji za poslovnu 2011. i 2012. godinu, revizori su izneli mišljenja u svojim izveštajima, kao što je dato u Tabeli 1.

Od 28 osiguravajućih društava u Republici Srbiji, za 2012. godinu pozitivno mišljenje su dobila 22 društva, 4 društva su dobila pozitivno mišljenje sa skretanjem

Tabela 1 Mišljenja revizora u revizorskim izveštajima za sektor osiguranja u 2011. i 2012, i pregled revizorskih kuća koje su angažovala osiguravajuća društva

R.B.	Naziv društva	Mišljenje revizora u izveštaju 2011	Naziv rev. Kuće	Mišljenje revizora u izveštaju 2012	Naziv rev. Kuće
1	METLIFE	Pozitivno	DELLOITE	Pozitivno	DELLOITE
2	AMS	Pozitivno	VINČIĆ	Pozitivno	VINČIĆ
3	AXA NEŽIVOTNO	Pozitivno	PWC	Pozitivno	PWC
4	BASLER NEŽIVOTNO	Pozitivno	PWC	Pozitivno	PWC
5	BASLER ŽIVOTNO	Pozitivno	PWC	Pozitivno	PWC
6	CREDIT AGRICOLE LIFE (AXA)	Pozitivno	PWC	Pozitivno	PWC
7	DDOR RE	Pozitivno	KPMG	Pozitivno	KPMG
8	DELTA GENERALI	Pozitivno	PWC	Pozitivno	ERNST & YOUNG
9	DELTA GENERALI RE	Pozitivno	PWC	Pozitivno	ERNST & YOUNG
10	DUNAV OSIGURANJE	Pozitivno	KPMG	Sa rezervom	KPMG

R.B.	Naziv društva	Mišljenje revizora u izveštaju 2011	Naziv rev. Kuće	Mišljenje revizora u izveštaju 2012	Naziv rev. Kuće
11	DUNAV RE	Pozitivno	KPMG	Pozitivno	KPMG
12	ENERGO PROJEKT GARANT	Pozitivno	MOORE STEPHENS	Pozitivno	MOORE STEPHENS
13	GLOBOS	Pozitivno	MOORE STEPHENS	Pozitivno	MOORE STEPHENS
14	GRAWE	Pozitivno	KPMG	Pozitivno	KPMG
15	MERKUR	Pozitivno	KPMG	Pozitivno	KPMG
16	SAVA ŽIVOTNO	Pozitivno	KPMG	Pozitivno	KPMG
17	UNIKA NEŽIVOTNO	Pozitivno	KPMG	Pozitivno	KPMG
18	UNIKA ŽIVOTNO	Pozitivno	KPMG	Pozitivno	KPMG
19	WIENER	Pozitivno	KPMG	Pozitivno	KPMG
20	WIENER RE	Pozitivno	KPMG	Pozitivno	KPMG
21	DDOR NOVI SAD	Pozitivno sa skretanjem pažnje	ERNST & YOUNG	Pozitivno	ERNST & YOUNG
22	MILENIJUM	Pozitivno sa skretanjem pažnje	PRIVREDNI SAVETNIK	Pozitivno sa skretanjem pažnje	PRIVREDNI SAVETNIK
23	SOCIETE GENERALI	Pozitivno sa skretanjem pažnje	DELLOITE	Pozitivno	ERNST & YOUNG
24	TAKOVO	Pozitivno sa skretanjem pažnje	VINČIĆ	Sa rezervom	VINČIĆ
25	SAVA	Pozitivno sa skretanjem pažnje	KPMG	Pozitivno sa skretanjem pažnje	KPMG
26	TRIGLAV KOPAONIK	Pozitivno sa skretanjem pažnje	KPMG	Pozitivno sa skretanjem pažnje	ERNST & YOUNG
27	AS NEŽIVOTNO	Sa rezervom	VINČIĆ	Pozitivno sa skretanjem pažnje	VINČIĆ
28	SOGAZ OSIGURANJE			Pozitivno	PWC

Izvor: Autor, na osnovu obelodanjenih finansijskih izveštaja pojedinačno za osiguravajuća društva, http://www.nbs.rs/internet/cirilica/60/60_1/60_1_1.html, vreme pregleda februar 2014.

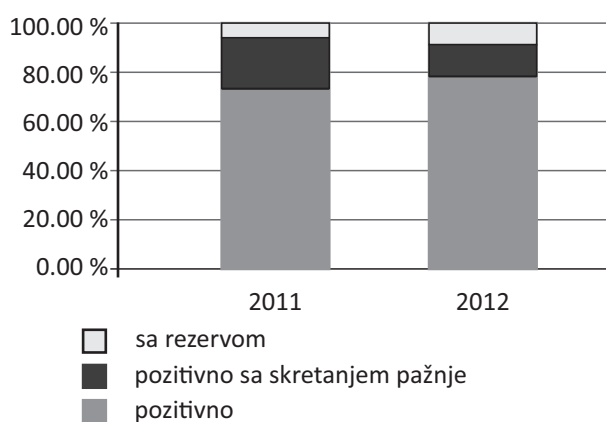
pažnje i 2 društva su dobila mišljenje sa rezervom. U odnosu na 2011. godinu, došlo je do rasta učešća pozitivnih revizorskih mišljenja za 4% (sa 74,07 % na 78.57 %) što se vidi na Slici 2.

ZAKLJUČAK

Osnovni cilj revizije proističe iz uloge revizije da verifikuje finansijske izveštaje i zainteresovanim korisnicima autoritativno i kompetentno saopšti mišljenje o istinitosti i objektivnosti finansijskih izveštaja. Realna slika o finansijskoj stabilnosti

osiguravajućeg društva značajna je za zaštitu interesa sadašnjih i potencijalnih osiguranika.

Prećenjivanjem aktive radi prikrivanja neovlašćenog prisvajanja imovine društva direktno bi se ugrozili interesi osiguranika s obzirom na to da bi osiguravajuće društvo zapalo u teškoće ispunjenja preuzetih obaveza u trenutku nastanka rizičnog događaja i potrebe nadoknade štete. Uloga institucije osiguranja - nadoknada štete osiguranicima i pružanje sigurnosti - bila bi osporena ako sama osiguravajuća društva ne bi bila sposobna da odgovore na potrebu servisiranja nastalih obaveza prema osiguranicima. Usled ove

Slika 2 Učešće pojedinih mišljenja revizora za osiguravajuća društava u 2011. i 2012.

Izvor: Autor

društvene važnosti osiguranja, naglašena je potreba realnog finansijskog izveštavanja osiguravajućih društava i potreba sprovođenja revizije njihovih izveštaja sa posebnim profesionalnim skepticizmom kako bi se korisnici revidiranih finansijskih izveštaja mogli pouzdati u informacije koje su u njima obelodanjene. U suprotnom, osiguranje ne bi pružalo sigurnost u društvenoj zajednici već bi, naprotiv, bilo izvor nesigurnosti koji ima dalekosežne negativne efekte usled domino efekta u finansijskom sistemu neke zemlje.

Ključna hipoteza od koje se u radu pošlo je potvrđena kroz primenu odgovarajućih tehnika prikupljanja dokaza u zavisnosti koji pojedinačni revizorski ciljevi se žele potvrditi u ispitivanju pojedine bilansne pozicije u finansijskim izveštajima osiguravajućeg društva. Takođe, u radu je potvrđeno da pojedinačni revizorski ciljevi nemaju istu važnost za svaku bilansnu poziciju, neki revizorski ciljevi poput postojanja i vlasništva akcentovani su u proveru od strane revizora kada je reč o aktivnim bilansnim pozicijama, dok su revizorski ciljevi poput vrednovanja i potpunosti naglašeni kada se ispituju pasivne bilansne pozicije pogotovo kod ispitivanja rezervisanih šteta i dugoročnih rezervisanja.

Osnovni doprinos ovog rada ogleda se u analizi adekvatnosti primene postojećih metoda i postupaka ispitivanja korišćenih od strane revizora u procesu prikupljanja dokaza o finansijskim izveštajima osiguravajućih društava i kritičkom osvrtu na njihovu primerenost specifičnostima poslovanja osiguravajućih društava. Ova analiza omogućava definisanje predloga za unapređenje i modifikaciju pojedinih tehnika u skladu sa diferenciranjem prioriteta pojedinih revizorskih ciljeva.

Cilj postojanje je prioritetan u odnosu na druge revizorske ciljeve kada se ispituju novčana sredstva osiguravajućeg društva, što uslovljava unapređenje tehnike konfirmacije u smislu njenog isključivog korišćenja u obliku pozitivne konfirmacije i njena upotreba za ispitivanje svih depozita koji sačinjavaju tehničke rezerve društva. Neizvesnost nastanka rizika nameće potrebu držanja veće količine gotovine u osiguravajućem društvu, što povećava mogućnost nastanka pronevera iste. Revizorski cilj kompletnost smatra se primarnim ciljem za ispitivanje pozicija bilansa uspeha i ispitivanje obaveza društva u bilansu stanja. Potreba detaljnijeg ispitivanja cilja kompletnosti nameće neophodnost dosledne primene pristupa traganja u prikupljanju dokaza. Ovaj metod prikupljanja dokaza neophodno je prilagoditi kada je reč o ispitivanju u osiguravajućem društvu u smislu njegove ekstenzivnije primene na veći broj ispitanih jedinica isključivom upotrebom slučajnog uzorka iz celokupne populacije jednorodnog tipa dokumenta.

Osnovno ograničenje u radu odnosi se na delimičnu analizu primene tehnika prikupljanja dokaza samo na najvažnije i specifične bilansne pozicije u osiguravajućim društvima ne produbljujući ovu tematiku na sve bilansne pozicije koje postoje u društvu i u preduzećima koja se bave drugim delatnostima, kako bi se izbegla preterana ekstenzivnost rada. Takođe, prikazana je primena najvažnijih tehnika prikupljanja dokaza koje se prilagođavaju u prikupljanju dokaza u osiguranju, ali ne i sve tehnike za sve revizorske ciljeve.

S obzirom na to da se osiguranje zasniva na postojanju rizika, buduća istraživanja treba usmeriti na ispitivanje preuzetih rizika i rizičnosti poslovne aktivnosti osiguravajućeg društva primenom relevantnog

postupka provere od strane revizora, kako bi se na osnovu analize omogućilo unapređenje revizorskih procedura prikupljanja dokaza u postupku revizije finansijskih izveštaja osiguravajućih društava. Unapređenje revizorskih procedura kroz adaptaciju primene poznatih tehnika prikupljanja dokaza povećava kredibilitet finansijskih izveštaja, a donošenje poslovnih odluka, zasnovano na revidiranim informacijama, čini sigurnijim.

ZAHVALNICA

Ovaj rad je deo Projekta osnovnih istraživanja (br. 42013), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

REFERENCE

- Boynton, W., & Johnson, R. (2006). *Modern Auditing Assurance Services and the Integrity of Financial Reporting*. New York, USA: John & Sons.
- Cosserat, G., & Rodda, N. (2009). *Modern auditing*. London, UK: Wiley & Sons.
- Eilifsen, A., Messier, W., Glover, S., & Prawitt, D. (2014). *Auditing & Assurance Services*. London, UK: McGraw-Hill Education.
- Finansijski izveštaji osiguravajućih društava, (2011. i 2012.). Dostupno na http://www.nbs.rs/internet/cirilica/60/60_1/60_1_1.html vreme pregleda februar 2014.
- Hooks, K. (2011). *Auditing and Assurance Services: Understanding the Integrated Audit*. Denver, USA: John Wiley & Sons.
- Jovković, B. (2010). Primena postupaka uzorkovanja revizora za svrhu testiranja kontrole preduzeća klijenta. *Ekonomski horizonti*, 12(2), 133-155.
- Jovković, B. (2011). Testiranje realnosti ciklusa transakcija i salda računa zaliha i stalne imovine. *Ekonomski horizonti*, 13(2), 87-105.
- Malinić, S. (1999). *Organizacija računovodstva*. Kragujevac, Republika Srbija: Ekonomski fakultet.
- Međunarodni računovodstveni standardi. MRS 21 „Efekti promena deviznih kurseva“. „Službeni glasnik RS“ 16/2008.
- Međunarodni standardi revizije (2010). Beograd, Republika Srbija: SRRS.
- Narodna banka Srbije http://www.nbs.rs/internet/cirilica/60/60_1/60_1_1.html, vreme pregleda februar 2014.
- Odluka o sadržini izveštaja o obavljenoj reviziji finansijskih izveštaja društva za osiguranje, „Službeni glasnik RS“ br. 21/2005., 24/2005., 54/2005.
- Pjanić, Z., Stojanović, I., i Jakšić, M. (1994). *Ekonomska i poslovna enciklopedija*. Beograd, Republika Srbija: Savremena administracija.
- Rittenberg, L., Schwieger, B., & Johnstone, K. (2008). *Auditing: A Business Risk Approach*. Mason, USA: Thomson South-Western.
- Soltani, B. (2007). *Auditing - An International Approach*. Harlow, England: Prentice Hall.
- Whittington, R., & Pany, K. (2014). *Principles of Auditing and Other Assurance Services*. New York, USA: McGraw-Hill.
- Zakon o obligacionim odnosima. „Sl. list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, „Sl. list SRJ“, br. 31/93 i „Sl. list SCG“, br. 1/2003 - Ustavna povelja.
- Zakon o računovodstvu i reviziji. „Službeni glasnik RS“ br. 46/2006. i 111/2009.
- Zakon o reviziji. „Službeni glasnik RS“ br. 62/2013. Dostupno na <http://www.parlament.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/2270-13Lat.pdf>.
- Zakon o računovodstvu. „Službeni glasnik RS“ br. 62/2013. Dostupno na <http://www.parlament.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2013/2276-13Lat.pdf>.

Primljeno 7. marta 2014,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 17. aprila 2014.

Biljana Jovković je docent na nastavnim predmetima Računovodstvo finansijskih organizacija i Revizija finansijskih izveštaja, na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu, gde je i doktorirala. Ključne oblasti njenog interesovanja su računovodstvo u osiguravajućim kompanijama i bankama, revizija finansijskih izveštaja, interna kontrola i interna revizija.

APPLICATION OF EVIDENCE-COLLECTION TECHNIQUES IN EXAMINING THE BASIC AUDIT OBJECTIVES IN INSURANCE COMPANIES

Biljana Jovkovic

Faculty of Economics, University of Kragujevac, Kragujevac, Serbia

The independent auditor expresses his or her opinion on financial reports, whose primary role is to reduce the asymmetry of information between insurance companies' management and the existing and potential investors. Through reducing the information risk of the presented financial reports, audit provides the safer making of investment decisions of the users of these reports. In order for this basic function of audit to realize, it is necessary that auditors should collect sufficient pieces of evidence by applying adequate and relevant examination techniques. The goal of this paper is to point at the specific position of audit when an insurance company is a client, and in this regard, at a need for the differentiation of the priorities of individual audit objectives as well as the necessity of the customization of the implemented evidence-collection techniques implemented in an audit engagement with an insurance company simultaneously respectfully referring to the prescribed ordinary procedures imposed by the professional regulation. In the paper, an attempt has been made to comprehensively analyze the effectiveness of individual evidence-collection techniques for the purpose of proving the achievement of each individual objective of the audit as well as their different applicability in the examination of certain balance-sheet positions in financial reports of insurance companies.

Keywords: evidence-collection techniques, audit objectives, financial reports of insurance companies

JEL Classification: G22, M42